

essante Moskéer og Mausoléer og oplyser, at det russiske Samarkand har 15,000 Indbyggere; det er imidlertid større, jeg husker ikke Tallet i Øjeblikket, men hele Samarkand, der nok ligger adskilt i to Dele, en indfødt og en russisk By, men de to er dog saa tæt opad hinanden, at de udgør et Hele, har 90,000 Indbyggere. Der er umaadelig meget at se i Samarkand. (Anmelderen har besøgt den 5 Gange paa forskellige Aarstider), og mærkeligt er det, at de vidunderlige Haver ikke er faldet Forf. i Øjnene. De vældige hvide Morbærtræer, blot for at nævne noget, er en Seværdighed af Rang for en Evropæer. Forf. undgaar med pinlig Grundighed at nævne noget om Naturen, ikke saa meget som en Fersken, en Melon, der er Verdens berømteste, eller en Aprikos falder af til ham. Kun i Gamle Merv nogle Druer, og det er endda det daarligste Sted at søge Druer.

S. 225 oplyser Forf., at Samarkand er den køligste By i Turkestan, det er ikke rigtigt. Osch i Ferghana, 50,000 Indb., er den køligste og sundeste By i Turkestan. S. 229 oplyses, at den hellige Daniel ligger i en Kiste; Muhammedanerne ligger ikke i Kister. I den Overbygning, der staaer over Graven og ligner en Sarkofag, ligger Liget ikke, det ligger nede i Jorden under det sarkofaglignende Monument (Kabr), indsvøbt i Tøjer.

Forf. skynder sig nu med hurtigt at vende tilbage til Danmark, hvad man ikke kan undre sig over efter en saadan kedelig Rejse, og saa kommer endda hertil Krigens Udbrud, der ikke gør Turen morsommere. Bogen giver for Lægfolk, for hvem den er bestemt, et ganske misvisende Billede af Egnene »Hinsides det kaspiske Hav«. Der findes derimod mindst et halvt Hundrede let tilgængelige Værker paa alle Sprog om disse Egne, som det kan anbefales baade Forf. og dannede Lægfolk at læse.

Forf. bruger i sin Bog det ikke helt uefne Udtryk »Det sete afhænger af Øjnene, der ser«. Dette burde have staaet som Motto paa Bogen.

Ole Olufsen.

Gudmund Schütte: Ptolemy's Maps of Northern Europe a Reconstruction of the Prototypes. Copenhagen 1917.

De allerfærreste literære og videnskabelige Værdier har en fast og uforanderlig Kurs; for de flestes Vedkommende stiger og falder den stærkt i Tidens Løb; men Svingningerne foregaar gerne langsomt: mellem Stigen og Fald ligger for det meste Aarrækker, undertiden flere Aarhundreder.

Saadan er det ogsaa gaaet med den berømteste Jordbeskrivelse. Oldtiden har efterladt os: Ptolemaios' Geografi. Da Studiet af græsk Literatur og Videnskab i Begyndelsen af det 15. Aarhundrede tog Fart i Italien, var dette et af de Oldtidsværker, som tidligst vakte levende Interesse blandt Renaissancens Mænd. Allerede 1410 offentliggjorde Florentineren Jacobus Angelus, en Discipel af den fejrede Manuel Chrysoloras, en latinsk Oversættelse deraf tilegnet Pave Alexander V, som i lange Tider kom til at spille en Hovedrolle baade for Ptolemaios-forskningen og for Geografiens Historie.

Det var ingenlunde ren kunstnerisk Glæde over et formfuldendt literært Værk, som den Gang skabte Sen-

sation om Ptolemaios' Geografi. Hvor skulde vel hans tunge kritiske Ræsonnementer og hans knastørre tabelariske Oversigter kunne give Anledning til sligt! Nej, Sagen var simpelthen den, at her rullede Tæppet op for en ny og ukendt Verden, for mægtige Landstrækninger mod Øst og mod Syd, som Romerne fordem havde kendt og staaet i Handelsforbindelse med, men som ved Islams Fremtrængen tidligt var blevet lukkede for den vestlige Verden. Derfor virkede Studiet af Ptolemaios' Geografi saa befrugtende paa Datidens ledende Mænd; det var den literære Forberedelse til de store Opdagelser i det 15. Aarhundredes sidste Halvdel, som fremkaldte saa mægtige Omvæltninger i Europas Handel, Industri og Magtforhold. Dengang glimrede altsaa Ptolemaios som den eneste Læremester, i hvis Værk al Oldtidens geografiske Viden var samlet som i en Hovedsum: Nutiden ser paa hans Arbejde med andre Øjne. Oldtidens astronomisk-geografiske Spekulationer og mangelfulde Viden, der præger hans Værk, er forlængst rigtig værdsat, spiller ikke nogen Rolle i vor Verdensopfattelse, men for den historiske Geografi er Ptolemaios endnu stadig en Hovedkilde baade hvad de fjerne Lande mod Øst og Syd angaar og for vort hjemlige Nord — desværre, en Kilde som det ikke er enhver givet at øse rent Vand af. Forfatteren var ganske vist en for sin Tid udmærket Astronom og Matematiker; men saa godt som hele det Materiale, hvorpaa hans Geografi hviler, er samlet af hans nærmeste Forgænger Marinus fra Tyros, hvad han selv udtrykkelig gør opmærksom paa. Om denne Marinus og hans Arbejde véd vi endvidere aldeles intet udover det, man kan slutte sig til af Ptolemaios' eget Værk, særlig af den Kritik, han gennem hele første Bog retter mod Skriftet.

Den sidste Udgave af Marinus' Geografi var utvivlsomt ledsaget af en Række Specialkort; men det Oversigtskort over den dakedte Verden, som egentlig ogsaa hørte dertil og fandtes ved de tidligere Udgaver, havde Marinus ikke naaet at faa tilføjet. Oprindeligt synes det at have været Ptolemaios' Hensigt kun at raade Bod paa denne Mangel; men da Marinus' Skrift viste sig at være et ganske vist omfattende, men overfladisk og løst sammenføjet Udpluk af ældre og yngre Værker uden faste astronomisk-fysiske Rammer, blev Resultatet i Virkeligheden ikke et Supplement, men en gennemgribende Omdannelse baade for Tekstens og Kortenes Vedkommende. Det vaklende og utilforladelige Grundlag, hvorpaa Ptolemaios' Arbejde altsaa hviler, passer imidlertid kun daarligt til den Stringens, hvormed Omdannelsen er gennemført. Ptolemaios har nemlig ikke betænkt sig paa af Marinus' til et saadant Øjemed aldeles uanvendelige Materiale vilkaarligt at forme en tilsyneladende exakt og paa nøjagtige astronomiske Bestemmelser hvilende Jordbeskrivelse. Det hele er imidlertid simpelthen Øjenforblændelse, hvad Forfatteren ogsaa selv indrømmer, og hvad der tydeligt viser sig, hvergang man ved hans Hjælp søger at danne sig en Forestilling om, hvorledes et eller andet Landomraade saa ud eller var befolket i Datiden. Overalt møder man større eller mindre Forskydninger, dobbelte Navne — tidt i let genkendelige Forklædninger — og aabenbare Misforstaaelser, for ikke

at tale om de talrige Fejl, der udelukkende falder paa Overleveringens 3: Afskrivernes Konto. Synderegistret er stort, som ogsaa Dr. Schütte med Iuldf Føje gør opmærksom paa (S. 14), hvad enten Regnskabet gøres op ved Tekstens eller ved Kortenes Hjælp.

Af disse sidste er der i forskellige Haandskrifter bevaret ét Verdenskort samt to Sæt Specialkort, et paa 63 Kort over Provinser og Satrapier indordnede i Bog 2—7, og et paa 26 Oversigtskort over større Landomraader, som hører sammen med og er anbragte i 8. Bog. Den sidste Samling er efter Ptolemaios' egen Angivelse kun at opfatte som et Supplement til Verdenskortet, der ikke skulde indeholde topografiske Enkeltheder, men blot vise et Omrids af de dakendte Verdensdele og Verdenshave. I de 63 Provinskort har vi derimod Resterne af Marinus' kartografiske Arbejde omtegnet af Ptolemaios i en ensartet æquidistant Cylinderprojektion. Saavidt man kan dømme efter det, som hidtil er offentliggjort desangaaende, er det samme Materiale lagt til Grund i begge Sæt; kun indeholder det sidstnævnte gennemgaaende langt flere topografiske Enkeltheder. Nogle faa af Kortene, saaledes Germania, falder dog i alt væsentligt sammen. Dr. Schütte har altsaa formelt sét fuldstændig Ret, naar han foretrækker at kalde Ophavsmanden til disse Kort »the Ptolmaian constructor« (S. 11), hvorved han vil betegne baade Marinus og Ptolemaios; men i Hovedsagen har vi dog kun med den første at gøre; thi de Forskydninger, Ptolemaios' Omtegnning har fremkaldt, var — naar bortses fra Reduktionerne i det fjærne Østen — næppe betydelige, og dybere gaaende Kritik af anden Art tror jeg ikke han har øvet.

Om Ægtheden af de to Kortsamlinger har Striden selv i de sidste Aar mærkværdigt nok været standende. Efter min Mening kan der ikke være Spor af Tvivl om, at de Forskere har Ret, der hævder, at de to bevarede Serier ere de ægte oprindelige til Værket hørende Kort. Blandt disse er ogsaa vor Landsmand Dr. Gudmund Schütte, som i en længere Aarrække har beskæftiget sig indgaaende med Ptolemaios' Værk — ikke mindst maaske fordi det gemmer saa mange vigtige Oplysninger om de gothiske Stammer i det første og andet Aarh. efter Chr.

Forstaaeligt nok er det særlig Kortene, som har lagt Beslag paa hans Interesse. Paa dette Punkt er der nemlig virkelig noget at udrette; det er ny og uopdyrket Jord, ja for visse Partiers Vedkommende hidtil ukendt Jord. Det lyder maaske som en mærkelig Paastand, men er ikke destomindre bogstavelig sandt. De 63 Provinskort er nemlig endnu ikke tilgængelige for Offentligheden, og de 26 Oversigtskort, som længe har været kendte, omend i en alt andet end heldig Gengivelse, er af mange Ptolemaiosforskere uden nogen virkelig Begrundelse skudt til Side som uægte. Man foretrak at bygge sine Undersøgelser paa Teksten alene, et Standpunkt som ubegribeligt nok endnu deles af mange.

Det, det gælder om, er, som Dr. Schütte bemærker (S. 14), at bringe Orden i det af Marinus skabte Chaos, udskille og sætte paa rette Plads de bevarede Stumper af ældre Overlevering, hvoraf han har vævet sit Vadmæl. Ved dette Arbejde lader Teksten os næsten overalt i

Stikken, fordi Ptolemaios, hvad han selv bekender, paa ganske enkelte Undtagelser nær, har strøget alle Oplysninger, der ikke vedkommer den topografiske Bestemmelse. Tilbage staar næsten kun de nøgne Navne, og selv disse er — hvor det gælder barbariske Folkeslag — »simply a field of ruins«. Naar Dr. Schütte (S. 20) saagodt som udelukkende lægger Skylden herfor paa Marinus og Ptolemaios, gør han dem dog sikkert Uret. Gennemgaar man nemlig som Stikprøve et Par Afsnit af Haandskrifternes afvigende Læsemaader i Müllers Udgave, vil det snart staa en klart, at en meget stor Del af den Slags Fejl her som andetsteds maa skyldes Afskriverne, og naar Fejlene i Ptolemaios' Tekst møder op saa at sige i »Flok og Følge«, er Grunden den, at disse uforstaaelige Barbarnavne, der var som skabte til at radbrækkes, udgør Broderparten af Teksten og for Afskriverne jo kun var »pur Lyd og Echo«, som Holberg siger. Det kan derfor være oplysende nok og vejledende for Kritikeren at lære forskellige typiske Fejl af denne Art at kende, saaledes som Forf. har sammenstillet dem S. 17—25; men for Hovedopgavens Løsning har de ingen væsentlig Betydning. Teksten kan ved Berigtigelser af den Slags rettes hist og her; men i det store Hele bliver den, hvad den før var. Som Forfatteren selv gennem hele sin Fremstilling betoner, er det kun ved Hjælp af Kortene vi kan haabe at opløse dette Sammensurium i sine oprindelige Bestanddele og skabe Orden i det geografiske Chaos.

Ved disse Undersøgelser drejer det sig naturligvis væsentlig om de Landstrækninger, som Oldtidsfolkene kun havde et ringe Kendskab til: det fjærne Østen, Afrika mod Syd og det nordlige Europa hinsides den romerske Grænse. Det er dette sidste Omraade Dr. Schüttes Arbejde beskæftiger sig med, og her har han, saavidt jeg kan se, virkelig været Banebryder, angivet den Methode, hvorved det bliver muligt at danne sig en Forestilling om, hvorledes de Kort, af hvilke Marinus' Special-Atlas var sammensat, saa ud, og hvilket Omraade de spændte over, med andre Ord hans Prototyper. Fremgangsmaaden er tilsyneladende ganske simpel, men kan kun være funden ved en aarelang og indgaaende Beskæftigelse med dette vanskelige Stof. Det viser sig nemlig, at Ptolemaios' Kort for Nord- og Østeuropas Vedkommende dels indeholder talrige Dubletter, ja Tripletter af Navne, som ifølge sikker Oldtidsoverlevering kun har hjemme ét Sted. anbragte paa forskellige Steder, dels i Modsætning dertil en Række notorisk falske Identifikationer af topografiske Enkeltheder, der nominelt eller i Datidens kartografiske Fremstilling kan have en vis Lighed med hverandre, men beviseligt er vidt forskellige. Naar sligt træffes den ene Gang efter den anden, ligger den Slutning nær, at saadanne Fejl kun kan være opstaaede ved, at Kort, der helt eller delvis gengav samme Omraade, er blevet skilt fra hinanden og anbragte forskellige Steder, medens andre, som gengav forskellige Omraader, paagrund af tilfældige Ligheder vilkaarligt blev samlede til en falsk Enhed. Med Støtte i den andetstedsfra kendte Overlevering er dette Synspunkt saa blevet gennemført ved Hjælp af en Række omfattende Enkeltundersøgelser, og selv om man ikke paa alle Punkter kan underskrive

de Resultater, Forfatteren er naaet til, maa dog enhver, som beskæftiger sig med disse Studier, vide Dr. Schütte stor Tak, fordi han ved sin skarpsindige og udmærkede Undersøgelse har skabt en ny, værdifuld Arbejdshypothese og derigennem Mulighed for at trænge tilbunds i et Problem, som længe har været et crux for den lærde Verden.

Værket ledsages af en Række interessante Illustrationer deriblandt en Gengivelse af Germania Kortet i Codex Urb. 82 og Codex Burney 111. Det er beklageligt, at disse to andetsteds ikke tilgængelige og for Forstaaelsen overordentlig vigtige Bilag er udførte i saa lille Maalestok, at Navnene kun kan læses ved Hjælp af en meget stærk Lupe.

Sofus Larsen.

Max Schmidt: Die Aruaken. Ein Beitrag zum Problem der Kulturverbreitung. Mit einer Karte. Veit & Co. Leipzig 1917. 109 Sider. 8°. (Studien zur Ethnologie und Soziologie, herausgegeben von A. Vierkandt, Heft I).

For os herhjemme, der har en saa lærerig Undersøgelse over en Folkeæts Udbredelse som Prof. Steensby's antropogeografiske Studie over Eskimoerne, er der en særlig Interesse ved at stifte Bekendtskab med det foreliggende Arbejde, fordi der deri over for et ret beslægtet Æmne er anvendt en ny og netop derfor saa tankevækkende Metode. Naar Forf. nemlig underkaster Aruak-Indianernes Udbredelse et indgaaende Studium, sker det hovedsagelig fra et sociologisk Synspunkt. Grundlaget dannes mest af hans egne Iagttagelser fra Syd-Amerika. Derimod har han kun i ringe — vistnok for ringe — Grad taget Hensyn til den gamle spanske og portugisiske Literatur.

Aruakerne udgør en af den nye Verdens største Sprogætter. Aruakiske Stammer lever i Guiana, Venezuela og langs Rio das Amazonas' sydlige Bifloder til helt ned i Gran Chaco; men ejendommeligt nok svarer der til denne Sprogfælleskab ikke nogen Lighed i Kultur ud over, at man overalt har med Svedjedyrkere at gøre, og rundt om mellem Aruakerne sidder der Stammer med ganske forskellige Sprog (Caraib, Tupi, Betoya, Panó o. a.). Forf. søger nu at udrede, hvad der ligger til Grund for disse mærkelige Forhold.

Det er indlysende, at Aruakerne engang maa have ejet et langt mindre Omraade end det nuværende. Spørgsmaalet om, hvor deres egentlige Hjem er, kommer Forf. dog ikke ind paa. Derimod søger han at forklare selve Udbredelsens Væsen. Af Bevæggrunde til den finder han tre, nemlig en Stræben for det første efter at inddrage nyt Svedjeland, for det andet efter Erhvervelse af forøget Arbejdskraft og for det tredje efter Herredømmet over Kilderne for de nødvendige Produktionsmidler (f. Eks. over Steder, hvorfra Stenøkserne kunde hentes).

Størst Betydning har vel nok Erhvervelsen af Arbejdskraft haft, idet man har bragt denne til Veje dels gennem Kvinderov, dels paa en Maade, der maaske bedst kan betegnes som en *«pénétration pacifique»*. Aruakerne skal saa at sige have undergravet deres fremmede, mindre

kultiverede Nabostammers økonomiske Liv, navnlig ved Hjælp af visse Samfundsforhold som Moderret, Eksogami o. a., indtil de tilsidst er bragte i Afhængighed og, hvad der er Kærnen i Sagen, er blevne aruakiserede. Som Forf. stærkt understreger, er der saaledes ikke Tale om nogen enkelt, aruakisk Udvandring, en Folkebølge, der er skyllet hen over Syd-Amerika. Aruakernes Udbredelse har snarest været en Slags Kolonisation. Deraf kommer det netop, at der er saa stor Forskel i Kultur mellem Ættens mange Folkeslag, og at der inden for dens Omraade kan sidde saa mange ikke (man fristes til at sige: endnu ikke) aruakiserede Stammer.

Forf. mener, at Aruakerne i meget høj Grad handler bevidst over for de omboende Folk, og det er ogsaa selvfølgelig, at der drives økonomisk Politik i Urskoven lige saa vel som mellem Stormagterne. Dog gør man vistnok vel i at erindre sig, at hine Samfundsforhold, der virker saa at Udbredelsen kan gaa for sig, sikkerlig ikke er opstaaede, for at det kunde ske. Og mere end en yderst snæver, lokal Politik kan vel knap komme i Betragtning.

I et af de sidste Afsnit berører Forf. Forholdet mellem Kulturformerne hos Aruakerne og de gamle Folkeslag paa Andes-Bjærgene, og hævder her — hvad der dog først for nylig er blevet fuldgyldigt paavist af Erland Nordenskiöld¹⁾ —, at der findes visse Lighedspunkter mellem Aruak-Kulturen i det østlige Bolivia og den ældre, saakaldte Tiahuanaco-Kultur i Bjærgene, hvorimod den staaer ganske fremmed over for det yngre, incaiske Lag. Forhaabentlig vil Forf., som han ogsaa selv antyder, engang tage denne Sag op til nærmere Undersøgelse. Det foreliggende, Værk lader til Fulde formode, at han vil kunne opnaa interessante Resultater.

Kaj Birket-Smith.

Sweden: Historical and Statistical Handbook. By Order of the Swedish Government edited by J. Guinchard. Second Edition Stockholm 1914.

Dette monumentale Værk, som det vel bliver fast Regel at se i nye Udgaver med visse Tidsmellemlum, er nu udkommet i 2. Udgave. Den første Udgave blev oprindelig iværksat for at foreligge paa Verdensudstillingen i Paris 1900 og udkom paa Fransk. Senere kom en engelsk og en svensk Udgave. Den foreliggende Udgave er betydelig større end den første og er samlet i 2 Bind, hvoraf 1. Bind omhandler Land og Folk og 2. Bind Sverrigs økonomiske Hjælpekilder. Udgivelsen og Ledelsen af Arbejdet er besørget af Dr. Guinchard, Direktør for Statistisk Bureau i Stockholm, og de enkelte, talrige Afsnit er udarbejdet af en stor Række sagkyndige Medarbejdere. Værket, der ialt omfatter ca. 1600 Oktavsider, er overordentlig omfattende, der findes næppe det Spørgsmaal i Almindelighed om Sverrig, som man ikke her faar besvaret. Det første Bind begynder med en knap geografisk og en historisk Oversigt, hvorefter følger Be-

¹⁾ Die östliche Ausbreitung der Tiahuanacokultur in Bolivien und ihr Verhältnis zur Aruakkultur in Mojos. (Zeitschrift für Ethnologie, Berlin 1918).